

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی گناهان زبان در فضای مجازی از منظر آیات و روایات

نویسندگان:

فاطمه زنگی آبادی^۱

محدثه قربانی^۲

زینب ناصری باوقاری^۳

نام گروه: مصباح

استاد راهنما: سرکارخانم زهرا محسن زاده

چکیده:

می توان گفت مهمترین عضو انسان برای تبادل اطلاعات و رساندن معنی و مقصود خویش به دیگران زبان و محصول آن یعنی کلام است. اگر ابزاری پیشرفته تر و کارآمدتر از زبان برای همه اعصار امکانپذیر می بود خدای تعالی به اقتضای خلقت احسن آن را در اختیار بشر می گذاشت. این ابزار تبادل اطلاعات تا بدانجا اهمیت دارد که خداوند تعالی، بخش عمده وحی خود به پیامبران را در قالب کلام و گفتار آورده است؛ اما همانطور که هر ابزاری ممکن است علیرغم مفید بودن در مسیر انحرافی و فسادانگیز استفاده شود، زبان و کلام نیز می تواند برای مقاصد غیرالهی در جهت افول انسان یعنی گناه به کار گرفته شود.

این پژوهش با روش کتابخانه ای و به صورت توصیفی، بر آن است تا با استفاده از آیات شریفه قرآن کریم و روایات اهل بیت عصمت علیهم السلام برخی گناهانی را که انسان به وسیله زبان مرتکب آن می شود را برشمارد. پرداختن به این امر از آنجا اهمیت ویژه پیدا می کند که یکی از رایج ترین ابزارهای مورد استفاده

^۱ . طلبه سال اول مدرسه علمیه حضرت خدیجه الکبری سلام الله علیها بندرعباس؛

^۲ . طلبه سال اول مدرسه علمیه حضرت خدیجه الکبری سلام الله علیها بندرعباس.

^۳ . طلبه سال دوم مدرسه علمیه حضرت خدیجه الکبری سلام الله علیها بندرعباس.

بشر امروزی یعنی فضای مجازی بر بستر تبادل اطلاعات حرکت می‌کند؛ لذا پرداختن به گناهان زبان به ما در مورد استفاده صحیح از فضای مجازی نیز هشدار می‌دهد.

همچنین نتایج این پژوهش می‌تواند بنیان‌های اخلاقی در فرد، خانواده و جامعه را ارتقاء داده و از آسیب‌های وارده به این عرصه‌ها از جمله بحران هویت، تزلزل در روابط خانوادگی و اختلال در سامان اجتماعی، جلوگیری نماید و به استحکام بنیان خانواده کمک کند.

کلمات کلیدی: فضای مجازی، زبان، گناهان زبان، خانواده

مقدمه:

آنچه را که در زبان عامیانه امروز به عنوان فضای مجازی می‌شناسیم در حقیقت بر اصلی‌ترین جزء زندگی بشر سیطره پیدا کرده است. از آنجا که وجه تمایز بشر با سایر موجودات هستی در قوه شناخت است و به فرموده امیرالمومنین علیه السلام هیچ حرکتی از بشر جز با شناخت سر نمی‌زند؛^۴ شناخت زمینه اصلی زندگی انسان و قوام بخش تمام رفتارهای ارادی اوست. از همین روی از رهبر معظم انقلاب حضرت امام خامنه‌ای روحی له الفدا نقل شده است که «اگر امروز رهبر انقلاب نبودم رئیس فضای مجازی می‌شدم.»^۵ یعنی فضایی که آن را مجازی می‌نامیم در حقیقت از هر حقیقتی واقعی‌تر و تأثیرگذارتر است. پس ما با یک فضای واقعی، مهم، بنیادین و به شدت تأثیرگذار بر افراد، خانواده‌ها و حتی جوامع روبرو هستیم. از این جهت نباید به آن فضای مجازی گفت و بهتر است آن را «فضای تبادل اطلاعات» بنامیم تا واقعی بودن آن بیشتر به چشم بیاید.

از این روی اگر بخواهیم قواعد اخلاقی و شرعی را در این فضا دنبال کنیم باید به دنبال قواعدی باشیم که رعایت اخلاق در حریم تبادل اطلاعات را به ما یادآوری می‌کند. اگر از این منظر به فضای تبادل اطلاعات بنگریم می‌توانیم همه آیات و روایاتی که بیان کنند محاسن یا مفاسد زبان است را به عنوان قواعد اخلاقی و دینی این فضا مورد ملاحظه و استفاده قرار دهیم.

مفهوم شناسی:

۴. یا کَمِيلٌ مِّنْ حَرَكَةٍ إِلَّا وَ أَنْتَ مُتَحَاجٌّ فِيهَا إِلَى مَعْرِفَةٍ؛ حرانی، ابن شعبه؛ ۱۳۶۲؛ تحف العقول، ص ۱۷۱.

۵. به نقل از حجت الاسلام و المسلمین حمید شهریاری، رئیس سابق مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

فضای مجازی:

فضای مجازی، یکی از پدیده‌های بارز دوران مدرن، به سرعت به عنوان یک جزء اساسی از زندگی روزمره ما تبدیل شده است. این فضا که از ابزارهای ارتباطی مبتنی بر اینترنت و فناوری اطلاعات بهره می‌برد، از تأثیر عمیقی بر فرهنگ، اقتصاد، و اجتماع ما دارد.

فضای مجازی به طور کلی به هر محیط مبتنی بر اینترنت که به کاربران امکانات تعاملی و ارتباطی فراهم می‌کند، اطلاق می‌شود. این اصطلاح در دهه‌های اخیر برای اشاره به وب‌سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، انجمن‌های آنلاین، بازی‌های ویدئویی آنلاین، و سایر اپلیکیشن‌ها و سرویس‌های مبتنی بر اینترنت استفاده می‌شود. فرآیند شکل‌گیری فضای مجازی با ظهور اینترنت در دهه ۱۹۶۰ آغاز شد و توسعه سریع آن در دهه‌های بعدی به دنبال آمد. از آن زمان تاکنون، فضای مجازی به سرعت رشد کرده و به یکی از مهمترین محیط‌های فرهنگی، اجتماعی، و اقتصادی جامعه تبدیل شده است.^۶

البته باید دقت داشت که فضای مجازی، مبتنی بر واقعیت‌هایی غیر قابل کتمان است؛ همچنین نمی‌توان تأثیرات واقعی آنرا بر افراد، خانواده و جوامع نادیده گرفت به عنوان مثال درحالی‌که ما فکر می‌کنیم، مجازی به معنای غیر واقعی بوده و ما با فضایی عاری از تأثیرات بیرونی طرف هستیم، شرکت‌های بزرگ به میزان چندین برابر صادرات برخی کشورها، از این فضا درآمد کسب می‌کنند. در سوی دیگر، امروزه فضای مجازی با هجمه به ارزش‌ها، بستری برای ایجاد بحران و آشوب در کشورها و ایجاد تزلزل در نظام سیاسی کشورها شده است.

زبان:

زبان را می‌توان زنجیره‌ای از اصوات، شبکه‌ای از علائم نوشتاری یا حرکات سر و صورت دانست.^۷ در حقیقت می‌توان گفت که امروزه زبان، به ابزارهای تبادل اطلاعات، تعمیم داده می‌شود؛ از اینرو اگر از زبان و ویژگی‌های آن سخن می‌گوییم، باید ابزارهایی مانند اینترنت، وب، شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌ها را نیز مورد توجه داشته باشیم. با این نگاه، قواعد دینی و اخلاقی زبان، بر ابزارهای جدید تبادل اطلاعات نیز حکومت پیدا می‌کند.

^۶ . سایت سواد رسانه، مقاله مفهوم فضای مجازی در اصطلاح، به نقل از یسا بریگز و پیتر برک، تاریخ اجتماعی رسانه‌ها از گوتنبرگ تا اینترنت،

ترجمه: حسن نمک دوست تهرانی، علی مرشدی زاد، ظرفیت‌های فرآورده‌های جهان اسلام در فضای مجازی.

^۷ . کریستوا، ژولیا؛ ترجمه نگار داوری اردکانی؛ مقاله زبان، نظام زبان، گفتار و کلام؛ مجله نامه فرهنگ؛ شماره ۳۴، ص ۸۴.

گناهان زبان:

با توجه به تعریفی که از زبان داده شد و تعمیم آن به رسانه، به آن دسته از گناهانی که امکان ارتکاب آن به وسیله ابزارهای اطلاعات از جمله گفتگو، متن و رسانه وجود دارد، گناهان زبان گفته می‌شود.

گناهان زبان (مفاسد مرتبط با تبادل اطلاعات)

۱ - دروغ و شایعه

مهمترین و مهلکترین گناهی که از زبان انسان سر می‌زند دروغ است. دروغ به معنای سخنی است که محتوای آن غیرواقعی بوده و به قصد به اشتباه انداختن مخاطب بیان شود. امام باقر علیه السلام در ضمن روایتی در تقبیح این گناه کبیره می‌فرماید: «خدای تعالی برای بدی قفل قرار داده است و کلید این قفل شراب است و دروغ از شراب بدتر است».^۸

این کار اگر چه به صورت شوخی به طوری که مخاطب متوجه غیرواقعی بودن آن بشود گناه محسوب نمی‌شود اما در نزد اهل بیت علیهم السلام تا بدانجا مغضوب است که امیرالمومنین علی علیه السلام فرمودند: «مومن لذت ایمان را نمی‌چشد مگر اینکه دروغ را به شوخی و جدی ترک کند».^۹

اینجا سوال پیش می‌آید که مگر دروغ شوخی حرام است؟ پاسخ این سوال را می‌توان در احکام شرعی امام خامنه‌ای حفظه الله تعالی یافت. ایشان در پاسخ به این سؤال که آیا دروغ گفتن به شوخی گناه دارد؟ می‌فرمایند: «اگر خبری خلاف واقع بدهد و مقصودش این باشد که مخاطب آن را جدی بگیرد حرام است، اما اگر در آنچه که می‌گوید قصد جدی ندارد و نمی‌خواهد خلاف واقع مطلبی بگوید مثل این که به شوخی از زبان شخصی یا حیوانی مطلبی را نقل می‌کند، حرام نیست» (اجوبه الاستفتاءات)

با تکیه بر این روایات می‌توان گفت هر آنچه در فضای تبادل اطلاعات به قصد واقعی جلوه دادن امر غیرواقعی تولید و منتشر می‌شود نیز عنوان دروغ و شایعه پیدا می‌کند.

۲ - غیبت

^۸. عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ - عَزَّ وَجَلَّ - جَعَلَ لِلشَّرِّ أَقْفَالًا، وَجَعَلَ لِمَفَاتِيحِ تِلْكَ الْأَقْفَالِ الشَّرَّابَ، وَالكَذِبُ شَرٌّ مِنَ الشَّرَّابِ» کلینی، محمد بن یعقوب؛ الکافی، کتاب الایمان و الکفر، قم، دارالحديث؛ باب ۱۳۹، حدیث ۳.

^۹. قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيْمَانِ حَتَّى يَتْرُكَ الْكَذِبَ هَزْلَهُ وَجِدَهُ؛ هَمَانُ؛ کتاب الایمان و الکفر، باب الکذب، حدیث ۱۱.

یکی از گناهانی که بیشتر با ابزار زبان و کلام ایجاد می‌شود غیبت است. غیبت به جهت آثار اجتماعی که دارد در شرع مقدس اسلام بسیار مورد سرزنش و نکوهش قرار گرفته و فتنه انگیزی غیبت بر همگان مبرهن است. آثار شوم آن در ایجاد تفرقه و اختلاف در صفوف مومنین غیرقابل انکار می‌باشد. قرآن کریم برای ایجاد حس تنفر در افراد برای دوری از غیبت آن را به خوردن گوشت مردار برادر مومن تشبیه کرده است.

در سوره حجرات می‌فرماید: «و بعضی از شما غیبت بعضی نکند؛ آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده‌اش را بخورد؟ از آن کراهت دارید. [پس] از خدا بترسید، که خدا توبه‌پذیر مهربان است.»^{۱۰}

در تعریف غیبت می‌توان از این سخن رهبر معظم انقلاب اسلامی بهره جست که در پاسخ به سوال زیر غیبت را تعریف نموده اند.

سؤال: وقتی درباره دیگران صحبت می‌کنیم، چه سخنی غیبت محسوب می‌شود؟

جواب: غیبت آن است که در غیاب مسلمان، با قصد مذمت و ایراد نقص بر او، عیب مخفی و پوشیده‌او را نقل کنند.

قابل تأمل این است که به هر سخنی غیبت گفته نمی‌شود؛ یعنی اگر عیبی به دروغ به کسی نسبت داده شود غیبت نیست اگر چه گناه است. پس غیبت حرف راست و واقعی است که عیب کسی را بر ملا می‌کند. حال اگر انتشار عیوب دیگران بوسیله فیلم، کوتاه نوشت، پیامک و ... باشد آیا می‌توان گفت غیبت نیست چون با عیب مردم با زبان بیان نشده است؟ پس این گناه نیز متأسفانه در فضای تبادل اطلاعات رواج داشته و با روش‌های جدید و در گستره‌ای بسیار زیاد منتشر می‌شود.

۳ - رواج تهمت، افترا و بدبینی

یکی دیگر از گناهانی که می‌توان برای زبان ذکر کرد عبارتست از تهمت و افترا. تهمت بر عکس غیبت سخنی است که در مذمت دیگران بیان می‌شود اما ریشه واقعی ندارد. یعنی عیبی را به دروغ به کسی نسبت

۱۰. وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا يُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ؛ حجرات/۱۲

را دچار چالش کند می‌تواند اثر سوئی بر تربیت نسل انقلابی گذاشته و جامعه را را دچار فروپاشی تربیتی و اخلاقی کند.

- ارکان تربیت در جامعه مانند معلمان: یکی از موارد مورد تمسخر در رسانه‌های معاند افراد تأثیرگذار در عرصه فرهنگ و تربیت جامعه همانند معلمان و روحانیون می‌باشد. این شیوه نیز در کنار سایر شیوه‌ها برای اعتبارزدایی و تقدس زدایی از تأثیرگذاران عرصه فرهنگ و تربیت به منظور آسیب زدن به انقلاب اسلامی انجام می‌شود. اگر افشاری مثل معلمان و روحانیون و ... در جامعه اعتبار و قداست خود را از دست بدهند دیگر نمی‌توان روی تربیت نسل انقلابی در مدارس و مساجد حساب باز کرد.

- عادات و رسوم مبتنی بر سبک زندگی صحیح اسلامی ایرانی: از جمله مولفه‌های قوام بخش یک جامعه اسلامی و انقلابی عادات و رسوم است که بر بستر عقلانیت و سنت‌های صحیح شکل گرفته و در بین جامعه رواج دارد. این سنت‌ها که ریشه در عقاید و باورهای یک جامعه دارد گاه موجب انسجام اجتماعی و تربیت نسل‌های بعدی بر محور مولفه‌های صحیح تربیتی نیاکان می‌شود. اما متأسفانه یکی از عرصه‌های تاخت و تاز دشمن در مواجهه با انقلاب اسلامی تمسخر و استهزاء این عادات و رسوم بوده است.

یکی از قالب‌های استهزاء و تمسخر افراد تقلید صدا و لهجه آنان است. امام خامنه‌ای مد ظله العالی در پاسخ به این سوال که آیا تقلید صدا و لهجه دیگران، صرفاً برای شوخی و سرگرمی، جایز است؟ پاسخ داده‌اند: «در صورتی که برای تمسخر و استهزاء یا موجب اذیت آنان باشد یا توهین به ایشان محسوب شود، جایز نیست.» (اجوبه الاستفتاءات)

۵- فتنه‌گری، افشای اسرار نظام اسلامی و ...

از جمله گناهان زبان که در تاریخ تقابل جبهه حق با باطل همیشه مورد توجه رهبران جبهه حق و از جمله ائمه علیهم السلام بوده و نسبت به آن هشدار داده‌اند افشای اسرار است. این گناه نیز در زمره گناهان زبان قرار می‌گیرد. حفظ زبان در کنار بسیاری از محاسنی که دارد موجب حفظ اسرار مومنین و نظام اسلامی می‌شود. و با حفظ آن از فتنه نسبت به نظام اسلامی جلوگیری به عمل می‌آید. امروزه افشای اسرار نظام اسلامی منحصر در بیان زبانی نبوده و مواردی مثل به اشتراک گذاشتن اسناد، تصاویر، فیلم‌ها و سایر موارد نیز می‌تواند منجر به افشای اسرار شده و نظام اسلامی را به خطر بیاندازد. اهمیت حفظ اسرار تا جایی

است که امام صادق علیه السلام فرمودند: شیعیان ما را در چند چیز بیاموزید؛ در وقت نماز که چگونه بر آن مراقبت دارند و بر اسرار ما که چگونه از آن در مقابل دشمنان ما محافظت می‌کنند و در اموالشان که چگونه به برادران دینی خود کمک می‌کنند.^{۱۴}

متأسفانه در فتنه‌های سالیان اخیر یکی از بسترهای رایج برای درز اسرار نظام و ائتلاف آشوب طلبان و همکاری بین خائنین و دشمنان نظام اسلامی فضای تبادل اطلاعات و پیام رسان‌های خارجی بوده است. در این فضا به دلیل سهولت دسترسی به افراد بسیاری از اسرار نظام بویژه از طریق تصاویر و فیلم‌های افراد و اماکن به دست دشمن رسیده و زمینه سوء استفاده و بعضاً ضربه به نظام اسلامی را فراهم آورد.

۶- ادعای بیجا

ادعاهای بیجا و خلاف واقع یکی از کارهای رایج و جاری در دنیای زبان است ادعا امری شایع است که جایگاه اصلی آن قلب است ولی بروز آن زمانی است که بر زبان جاری شود. در قرآن کریم آمده^{۱۵} «و زمانی که آیات ما بر آنها فروخوانده می‌شود می‌گویند به تحقیق شنیدیم و اگر بخواهیم مثل این را می‌گوییم و نیست این گفتارها مگر اسطوره‌های پیشینیان».

در کلام امیرالمومنین علی علیه السلام آمده است: «هلاک شد هر کس که ادعا نمود و بیچاره گشت هر کس که افترا بست»^{۱۶}

همچنین در جای دیگر فرموده اند: «آگاه باشید من با دو گروه مقاتله می‌کنم مردی که مدعی نداشته اش است و دیگر ممانعت کننده از چیزی که بر عهده دارد.»^{۱۷} در فضای تبادل اطلاعات نیز برخی با طرح ادعاهای بیجا و به دور از واقعیت در صدد رسیدن به مقاصد شوم خود هستند. به عنوان نمونه گاهی افرادی به اسم تجارت و سود اقتصادی سرشار مدعی سرمایه گذاری شده و پس از گردآوری سرمایه مردم اقدام به فرار از کشور نموده و عملاً با یک ادعای بیجا دزدی می‌کنند. همچنین دشمنان انقلاب با ادعاهای واهی و بیجایی مثل جدا شدن مردم از نظام، پشیمان شدن مردم از انقلاب اسلامی، بزرگنمایی قدرت نظامی و

^{۱۴} . قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ امْتَحِنُوا شِيعَتَنَا عِنْدَ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ كَيْفَ مُحَافَظَتُهُمْ عَلَيْهَا وَ إِلَى أَسْرَارِنَا كَيْفَ حِفْظُهُمْ لَهَا عِنْدَ عَدُوَّتَا وَ إِلَى أَمْوَالِهِمْ كَيْفَ مُوَأَسَاتُهُمْ لِإِخْوَانِهِمْ فِيهَا. حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه؛ ۱۴۱۴ قمری؛ کتاب الصلاة، ابواب المواقیت، باب ۱ حدیث ۱۶.

^{۱۵} . وَإِذَا تَنَلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا ۚ إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ؛ انفال ۳۱.

^{۱۶} . تیممی آمدی، ابوافتح؛ غرر الحکم و دررالکلم؛ انتشارات دار الکتاب الاسلامی؛ ص ۷۹۲.

^{۱۷} . نهج البلاغه، خطبه ۱۳۷.

اقتصادی دشمن و ... سعی در مأیوس نمودن، ترساندن و از بین بردن پشتوانه مردمی نظام دارند. از این جهت این گناه زبان نیز در فضای تبادل اطلاعات رایج بوده و می‌توان برای آن مصادیقی پیدا کرد.

۷- اظهار نظر نادرست در مسائل دینی

لازمه اظهار نظر در خصوص مسائل اساسی دینی و عقیدتی علم و آگاهی است. زبانی که بدون این شرط در حوزه‌ای از حوزه‌های موضوعات دینی وارد شود قطعاً دچار اشتباه شده و دیگران را نیز به اشتباه خواهد انداخت در قرآن آمده^{۱۸} «به هرچه زبان شما به دروغ آن را توصیف و تحلیل می‌کند نگویند این حلال است و این حرام تا به دروغ به خدا افترا زده باشید همانا کسانی که از روی دروغ به خدا افترا می‌بندند رستگار نمی‌شوند.» در احادیث متقن اسلامی به طرق گوناگون آمده است «هر کس بدون داشتن علم فتوا دهد فرشتگان آسمان و زمین او را لعن خواهند کرد.»^{۱۹}

در فضای تبادل اطلاعات با توجه به اینکه بسیاری از مطالب غیرمستند بوده و مخاطب این فضا عامه مردم هستند که در بسیاری موارد به راحتی هر حرفی را می‌پذیرند؛ عده ای به خود اجازه می‌دهند در قامت کارشناس و متخصص و ... به راحتی و بدون استناد به منابع متقن دینی در موضوعات دینی اظهار نظر کرده و کاری به صحت و سقم آن نداشته باشند و بعضاً این اظهارنظرها از سوی عده ای مورد اقبال قرار گرفته و انتشار پیدا می‌کند در حالی که حقیقت ندارد.

۸- بحث و مجادله

از بحث که از شئون علم آفرین زبان است در مواردی نهی به عمل آمده و از جمله در قرآن آمده^{۲۰} است: «و از مردمان هستند کسانی که در موضوع خدا بدون علم و هدایت و نه کتابی روشنگر جدل می‌کنند.» همچنین در جای دیگر می‌فرماید: «و سرانجام از نظر قرآن جدل نمی‌کنند در آیات خداوند مگر کسانی که کافر شده‌اند.»^{۲۱} این گناه زبان نیز در فضای تبادل اطلاعات رواج داشته و برخی افراد برای ارضای حس برتری جویی خود و اثبات برتری نسبت به دیگران زمینه جدل و بگومگوهای سیاسی، فرهنگی و ... را در این فضا فراهم آورده و حتی گاهی منجر به جدال در فضای واقعی و مشاجره‌های خطرناک می‌گردد.

^{۱۸} . وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ ۚ ذَٰلَا حَلَالٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِّتَقْتُلُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ؛ نحل ۱۱۶
^{۱۹} . همان؛ وسائل الشیعه؛ جلد ۱۸، ص ۱۶.

^{۲۰} . وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّרِيدٍ؛ حج ۳.

^{۲۱} . مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرُكَ تَقْلِبُهُمْ فِي الْبِلَادِ؛ غافر ۴.

بد زبانی صفتی است نافی موجودیت دنیای زبان. این صفت از ضعف زبان نشئت می‌گیرد و آن را به ستیز با خودش وا می‌دارد و آنگاه موجودیتش را مخدوش نموده و زیر سوال می‌برد. قرآن بد زبانی را به شیطان موصوف نموده و می‌فرماید: «به بندگان من بگو چیزی را بگویند که نیکوست که همانا شیطان میان شما فساد می‌کارد و به درستی که شیطان دشمن آشکاری برای انسان است.»^{۲۲}

بدزبانی هیچگاه در حد خودستیزی متوقف نمانده و به دیگر ستیزی منتهی می‌شود. به فرموده امیرالمومنین علیه السلام «بدی جواب از بدی خطاب نشئت می‌گیرد.»^{۲۳} و نیز می‌فرماید: «کسی را به بدی خطاب نکن تا جواب بد نشنوی.»^{۲۴}

بدزبانی یکی از آفات فضای تبادل اطلاعات است که در قالب پانویس‌های مطالب و گفتگوهای دو نفره و ... و در کانال‌ها و گروه‌های مختلف رواج داشته و افراد برای ساکت کردن طرف مقابل رو به فحاشی و بدزبانی با روش‌های مختلف و رایج آن در فضای تبادل اطلاعات می‌نمایند.

با جستجو در کتب اخلاقی و روایات موارد دیگری نیز به عنوان گناهان زبان یافت می‌شود که نوعا تحت عنوان کلی موارد ذکر شده در این مقاله می‌گنجد و بعضا عنوان جدا پیدا نمی‌کنند.

نتیجه گیری:

همه گناهانی که در آیات کریمه قرآن و روایات شریف معصومین علیهم السلام، برای زبان برشمرده شده است، در فضای مجازی و رسانه نیز، امکان وقوع دارد. و نمی‌توان به بهانه اختصاص آنها به صرف زبان و مدرن بودن ابزارهای رسانه ای جدید، ارتکاب فحشا در این محیط را نادیده گرفت. در حالیکه به وضوح گستره ی فسادانگیزی این ابزارها، از ابزارهای سنتی مانند زبان و نوشتار، بیشتر است.

پس برای صیانت از پاکی انسان و رشد معنویت در فرد، خانواده و جامعه، باید تقوا را در فضای مجازی نیز رعایت نموده و حریم‌های الهی که مرتبط با اطلاعات ما از وضعیت دیگران است را رعایت نمود.

^{۲۲} . وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا؛ اسراء ۵۳

^{۲۳} . همان؛ غرر الحکم و دررالکلم؛ ص ۷۷۵ .

^{۲۴} . همان؛ ص ۸۱۲ .

البته جای بحث و پژوهش در این عرصه برای ارائه راهکارهای بروز و متناسب با موضوعات جدید وجود دارد.

منابع:

قرآن کریم
نهج البلاغه

حرانی، ابن شعبه؛ ۱۳۶۲؛ تحف العقول

سایت سواد رسانه، مقاله مفهوم فضای مجازی در اصطلاح، به نقل از یسا بریگز و پیتر برک، تاریخ اجتماعی رسانه ها از گوتنبرگ تا اینترنت، ترجمه: حسن نمک دوست تهرانی، علی مرشدی زاد، ظرفیت های فرآورده های جهان اسلام در فضای مجازی.
کریستوا، ژولیا؛ ترجمه نگار داوری اردکانی؛ مقاله زبان، نظام زبان، گفتار و کلام؛ مجله نامه فرهنگ؛ شماره ۳۴.

کلینی، محمد بن یعقوب؛ الکافی، کتاب الایمان و الکفر، قم، دارالحدیث.

حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه؛ ۱۴۱۴ قمری.